

"Haluan koetella professuurin rajoja"

– *Haluan koetella professuurin rajoja ja kaivaa sen perustuksia entistä syvemmälle. Mielestäni koulutuksen perimmäinen tarkoitus on mahdollistaa ihmiselle hyvä elämä, toteaa koulutuksen ja työelämän professori **Hannu L. T. Heikkinen** Jyväskylän yliopistosta.*

Heikkinen nimitettiin virkaansa Koulutuksen tutkimuslaitoksessa viime keväänä. Juhlaluennossaan hän asetti itselleen tehtäväksi koetella professuurinsa rajoja ja tulkita sitä laajemmin. Heikkisen mielestä hänen tutkimusalueenaan voisi yhtä hyvin olla ”sivistys ja hyvä elämä”.

– Hyvällä elämällä tarkoitan fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia, mutta samalla myös tiedollisia valmiuksia elämässä, Heikkinen täsmentää.

Tiedollisilla valmiuksilla hän viittaa esimerkiksi kykyyn arvioida erilaisia tiedon lähteitä. Sitä kautta voi muodostaa kestäviä ja perusteltuja kantoja, mielipiteitä ja käsityksiä tästä maailmasta.

– Kriittistä medialukutaitoa ei voi korostaa liikaa. Tätä aikaa on kutsuttu myös post-totuuden ajaksi, missä kaikenlainen vihapuhe ja tarkoituksellinen disinformaatio jyllää.

Hyvinvointi työssä ja elämässä edellyttää sekä monipuolista ymmärrystä elämästä että kykyä pohtia arvoihin ja päämääriin liittyviä kysymyksiä hyvin erilaisten ihmisten kanssa. Toisin sanoen: jotta työelämässä pärjää, tarvitaan elämänhallintakykyä.

– Kun työt muuttuvat nykyään nopeasti, pitää olla myös oppimaan oppimisen valmiuksia tai tiedon kanssa toimimisen kykyä. Se on arvokkain pääoma. Tieto-

– Digitalisaatio on koulutuksessa väistämätön kehityskulku. On silti pohdittava, kuinka paljon siirrytään digitaaliseen opiskeluun ja missä määrin erilaiset härpäkkeet vain haittaavat oppimista.

työn osaamista odotetaan nykyään myös niissä töissä, joiden vaatimukset olivat aiemmin matalammat.

Stephen Kemmis ja Aristoteleen filosofia

Heikkinen on työssään kiinnostunut tekemään sellaista tutkimusta, josta on aidosti hyötyä ammatillisten käytänteiden kehittämiseksi. Toimintatutkimus soveltuu siihen luonteensa puolesta hyvin. Se pyrkii mainittuun tavoitteeseen jalkautumalla työelämään ja tekemällä yhteistyötä eri alojen ammattilaisten kanssa.

– He toisaalta jo tietävät aiheesta paljon, mutta heillä on myös vahva tahto kehittää käytänteitä entistä paremmiksi vastaamaan tämän ajan vaatimuksia.

Heikkisen innostus toimintatutkimusta kohtaan tarttui hänen tutustuttuaan australialaiseen tutkijaan **Stephen Kemmisiin** 1990-luvulla. Kemmis tunnetaan toimintatutkimuksen ”globaalina guruna”. Heikkinen on tehnyt yhteistyötä Kemmisin kanssa 22 vuoden ajan. Hän on käynyt Australiassa kuudesti ja työskennellyt vieraillevana professorina sikäläisissä yliopistoissa.

Heikkinen kirjoitti toimintatutkimuksesta ensimmäisen suomenkielisen menetelmäkirjan, jonka julkistamistilaisuudessa Kemmis oli läsnä vuonna 1999. Kemmis on siirtynyt vähitellen käytänteiden teoriaan (*practice theory*). Se luo pohjaa toimintatutkimuksen strategialle.

– Teoria tutkii sitä, miten käytänteet mahdollistuvat ja muodostuvat. Se etsii myös asioita, jotka rajoittavat niiden kehkeytymistä tai muuttumista. Toimintatutkimus liittyy teoriaan läheisesti. Jotta voimme muuttaa käytänteitä paremmiksi, me tarvitsemme tietoa niistä.

Heikkisen mukaan kyseessä on iso tutkimuksellinen viitekehys, jota työestetään Kemmisin elämäntyön ympärille syntyneessä kansainvälisessä verkostossa. Verkosto on nimeltään *Pedagogy, Education and Praxis*. Taustalla on pyrkimys nähdä kasvatusta ja koulutusta *praksiksena*.

– Perimmäinen ajatus tulee Aristoteleen käyttämistä termeistä ja filosofiasta. *Praxis* on sellaista toimintaa, joka edesauttaa ihmisten hyvän ja hyveellisen elämän elämistä sekä yksilöinä että yhdessä toisten kanssa, Heikkinen selittää.

Praksiksen edellytyksenä on käytännöllinen järki eli *phronesis*. Sillä tarkoitetaan sellaista järjen käyttöä, joka auttaa elämään hyveellistä elämää ja tekemään hyviä tekoja. Aristoteleen filosofiaa tulkiten me pidämme ammattikasvatuksessa perinteisesti tärkeimpänä tiedon muotona *techneä*, joka ohjaa meitä tekemään materiaalisia tuotteita.

– Tästä tekemisestä Aristoteles käytti myös nimitystä *poiesis*. *Techne* järjen muotona ohjaa meitä hyvään *poiesikseen*.

– *Techne* kuljettaa elämäämme hyvin

paljon. Jopa siinä määrin, että teknis-taloudellisesta rationaalisuudesta on tullut kaikkia elämämme alueita ohjaava prinssi, Heikkinen väittää.

Hänen mielestään ammattikasvatus ei kuitenkaan liity *techneen* vaan myös *praksikseen*, mutta myös kolmanteen tiedon muotoon *epistemeen*, teoreettiseen järkeen.

Hyvän elämän edellytykset rakentuvat tasapainossa näiden erilaisten järjellisyysmuotojen välillä: *episteme*, *techne* ja *phronesis*. Heikkinen korostaa, että koulutuksen pitäisi olla tasapainoa teorian, *poiesiksen* ja *praksiksen* kesken.

– Ammatillisen koulutuksen pitäisi olla yleissivistävää sanan alkuperäisessä merkityksessä. Ja yleissivistävän koulutuksen pitäisi ehdottomasti olla myös ammatillista sanan laajemmassa mielessä. Sen on annettava valmiuksia työelämään.

Heikkisen mielestä työpaikkojen ei pitäisi edes olettaa, että ammattikoulutuksesta valmistuu työnteon käytänteet teknisesti (*poiesis*) täydellisesti hallitsevia nuoria. Niitä taitoja voi oppia työpaikalla. Toki nuorten tulee hallita työnsä niin, että tietty työturvallisuuden ja asiakasturvallisuuden taso saavutetaan.

– On hienoa, että toisen asteen koulutuksessa on mahdollista suorittaa myös kaksoistutkinto, Heikkinen toteaa.

Käytänteitä ohjaa myös vallanhalu

Stephen Kemmis on tutkimusryhmiensä havainnut käytänteiden uusin tavoin itsensä. Tavot ja tottumukset voivat hyytyä paikoilleen monesta syystä. Heikkinen kertoo olevansa mukana tut-

Hannu L. T. Heikkinen

Hannu Heikkinen on valmistunut luokanopettajaksi 1985 ja väitellyt kasvatustieteen tohtoriksi 2001. Hän on työskennellyt Jyväskylän yliopistossa muun muassa avoimessa yliopistossa kehittämispäällikkönä ja opettajankoulutuslaitoksessa tutkijana sekä lehtorina. Koulutuksen tutkimuslaitoksessa hän on toiminut erikoistutkijana.

Heikkinen on dosentti Tampereen yliopistossa, Åbo Akademiassa sekä Jyväskylän yliopiston liikunta- ja terveystieteiden tiedekunnassa. Vuodesta 2010 hän on työskennellyt Australiassa osa-aikaisena vierailevana professorina Charles Sturtin ja Monashin yliopistoissa.

Heikkinen on tutkinut etenkin opettajan ammatillista kehittymistä ja mentorointia. Hän on perehtynyt työn kehittämisen menetelmiin kuten toimintatutkimukseen. Viime aikona hän on keskittynyt erityisesti käytänteiden teoriaan. Hänet tunnetaan myös narratiivisen tutkimuksen asiantuntijana.

Heikkisellä on edelleenkin opetusta opettajankoulutuslaitoksessa. Häntä kiinnostaa opetusharjoittelun kehittäminen. Heikkistä ei miellytä nykykäytännön mukainen harjoittelu erityisissä harjoittelukouluissa. Harjoittelu olisi hänen mielestään vietävä pois "laboratoriomaisista ympäristöistä" työelämään, "oikeisiin kouluihin", joissa työskentely antaa enemmän valmiuksia ammatin harjoittamiseen.

kimustyössä, joka kohdistuu käytänteiden rakentumiseen materiaalis-ekonomisesta, kulttuuris-diskursiivisesta ja sosiaalis-politiittisesta näkökulmasta.

– Fyysiset ja materiaaliset asiat pakottavat tai mahdollistavat käytänteitä. Ei kuitenkaan riitä, että taulu vaihdetaan dataprojektoriin tai tuodaan sohva luokkaan. Myös ajattelun ja toiminnan pitää muuttua, Heikkinen tarkentaa mainitsemiensa näkökulmien sisältöä.

– Sanojen kautta taas käsitteellistämme ympäröivää maailmamme. Niiden pohjalta kehkeytyvät myös teoreettiset kuvaukset.

– Vaikeimmin esille tuleva asia, joka vaikuttaa käytänteiden kehittämiseen ja muuttamiseen, ovat valtasuhteet. Kilpailu vallasta ja arvostuksesta ohjaa toimintaa kaikkialla.

Käytänteisiin vaikuttavat verkostot, jotka pohjautuvat lojaalisuuteen ja luottamukseen. Niihin piiloutuu myös erilaisia kunniavelkoja ja lehmänkauppoja. Käytänteisiin kietoutuu alistamisen ja alistamisen mekanismeja sukupuolten, sukupolvien, etnisten ryhmien ja ammattiryhmien välillä.

Näistä edellä esitellyistä kolmesta näkökulmasta tutkitaan käytänteitä, kun sovelletaan teoriaa käytänteiden arkkitehtuurista. Kemmis tutkimusryhmineen on kehittänyt kyseisen heuristisen työkalun.

Samoihin päämääriin pyritään myös suomalaisessa koulutuksessa. Heikkisen läheinen kollega Koulutuksen tutkimuslaitoksessa, professori **Päivi Tynjälä** on kehittänyt *integratiivista pedagogiikkaa*, jonka soveltamiseen koulutuksessa on Heikkinen erilaisissa yhteyksissä osallistunut.

Hannu Heikkinen työskentelee Koulutuksen tutkimuslaitoksessa, joka muutti uuteen Jyväskylän yliopiston Ruusupuisto-rakennukseen toissasyksynä. Sieltä löytyy myös kasvatustieteiden tiedekunta ja avoin yliopisto.

Pedagogiikka pohjautuu teoreettisen tiedon ja käytännön osaamisen väliseen yhteyteen.

– Sen ytimessä on toimintatutkimuksen isänä tunnetun **Kurt Lewinin** toteamus: ”Mikään ei ole käytännöllisempää kuin hyvä teoria”, Heikkinen kuvailee.

Inhimillisessä toiminnassa voidaan erottaa sosiaalinen, kognitiivinen ja emotionaalinen taso. Ne ovat tiiviisti integroituneina toisiinsa. Korkeatasoisessa osaamisessa integroituminen tapahtuu ongel-

manratkaisun ja integratiivisen ajattelun kautta, kun teoreettista tietoa sovelletaan käytäntöön, kokemuksellista tietoa käsitteellistetään ja kokemuksia reflektoidaan käsitteellistä tietoa hyödyntäen.

Integratiivisessa pedagogiikassa puhutaan itsesäätelytiedosta ja siihen liittyvien valmiuksien kehittämisestä. Itsesäätelytiedon varassa ihminen pystyy muokkaamaan ja säätelemään omaa toimintaansa.

– Siinä mennään vähän syvemmälle tarkastelemaan toiminnan perusteita. Miksi ajattelen näin ja miksi koen asioita tällä tavalla?

Pedagogiikkaan liittyy myös sosiokulttuurinen tietäminen. Pystyäkseen toimimaan menestyksellisesti työelämässä ihmisellä täytyy olla taju siitä sosiaalisesta ympäristöstä ja niistä kulttuurisista ehdoista, joiden puitteissa hän työtään tekee. Pedagogiikkaa on sovellettu esimerkiksi mentoreiden koulutuksessa.

– Kun opiskellaan taitoa toimia mentorina, koulutuksessa lähdetään aika nopeasti sinne työpaikalle, missä itse työkkin tapahtuu. Haemme mahdollisimman aitoja autenttisia kokemuksia mahdollisimman autenttisesta ympäristöstä.

Kokemuksia reflektoidaan pienessä ryhmässä, jota ohjaa kokeneempi osaja. Heikkinen löytää mielenkiintoisen lähestymisnäkökulman myös digitalisaatioon vertaismentoroinnin kautta. Usein ajatellaan, että uusille opettajille pitäisi siirtää hiljaista tietoa tai kokemuseräistä tietoa vanhemmilta opettajilta.

– Olen huomannut monta kertaa, että tilanne voi kääntyä päinvastaiseksi. Nuoremmat opettajat ovat huomattavasti lä-

hempänä nuorison kulttuuria ja elämismaailmaa. Heillä on parempi taju siitä, miten voidaan tehdä tiedonhakua netissä. Tai mitä tarkoittaa nettikiusaaminen ja millä tavalla siihen voidaan puuttua.

– Olemme toteuttaneet vertaismentoro-
rintia ryhmissä, joissa on sekä kokenei-

ta että vasta valmistuneita opettajia. Ha-
vaitsimme molempien osapuolien oppi-
van toisiltaan. Vertaisryhmämentorointi
on hyvin lupaava tapa oppia yhdessä.

Markku Tasala

Pisa-tulosten rajoitteet

Hannu Heikkinen suhtautuu varauksellisesti Pisa-tutkimuksiin perustuvien oppimistulosten soveltamiseen tai tulkitsemiseen kansallisissa koulutusjärjestelmissä. Hän ei kuitenkaan näe moittimista itse tutkimuksissa, jotka perustuvat huolelliseen tiedonkeruuseen ja analysointiin.

Heikkisen vieraillessa vuodenvaihteessa Australiassa siellä julkistettiin viimeisimmät Pisa-tulokset. Australian opetusministeri oli televisiopuheessaan huolissaan siitä, kuinka paljon Australia oli jäänyt luonnontieteissä jälkeen Aasian tiikereitä kuten Singaporea ja Koreaa.

– Tuloksia lähestytään kansainvälisen kilpailun näkökulmasta. Australiassa on niiden pohjalta tehty muutoksia opetussuunnitelmaan. Historian ja maantiedon opetustunteja on siirretty matematiikkaan ja fysiikkaan.

Heikkisen mielestä on huolestuttavaa, jos historian opetusta halutaan vähentää, jotta pärjättäisiin paremmin luonnontieteellisissä testeissä. Ihmisten menettäessä tajun historiasta he voivat hukata myös ymmärryksen siitä, millaisessa maailmassa elämme ja miten tähän tilanteeseen olemme tulleet.

– Se tuo mieleen ikäviä yhtäläisyyksiä 1930-lukuun, jolloin vääristeltiin historiaa. Tiedämme viime aikojen valeutisten kautta, että löytyy tarvetta myös nykypäivän vääristelyyn.

Australian vierailullaan Heikkinen oli läsnä Pedagogy, Education and Praxis -verkoston kokouksessa. Siellä alustuksen piti Queenslandin yliopiston professori **Bob Lingard**. Hän oli haastatellut OECD:n henkilöstöä ja Pisa-tutkimusten tekijöitä.

– Lingardin mukaan tutkijat olivat hyvin tietoisia Pisa-tulosten rajoitteista. Jos Suomen ja Viron välille haetaan paremmuutta pisteen erolla, niin eihän sillä ole minkäänlaista tilastollista merkityvyyttä.

– Entä Aasian tiikerivaltiot? Siellä on valtava kilpailu yliopistopaikoista. Erinomaiset tulokset saadaan aikaan hurjalla prässäämällä ja kellon ympäri työskentelemällä. Näidenkö kanssa meidän olisi kilpailtava Pisa-tuloksissa? Hyvä elämä on jotain paljon kokonaisvaltaisempaa.